

Kıtaç Tanıtma:

ABDULLAH CEYHAN, *Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşâd Mecmuaları Fihristi*, (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 298 İlmî Eserler 55), Ankara, 1991, X+610 s

Bilindiği gibi **Sırat-ı Müstakim** ve **Sebilür-Reşâd** birbirinin devamı olarak önce Arap harfleri, sonra da yeni Türk harfleriyle yayınlanan ve ilk sayısı ile son sayısı arasında 57 senelik uzun bir devreyi içeren son derece de önemli süreli yayınlarımızdan birini oluşturur. Onun önemi çok değişik yönleri dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri 1925 ilâ 1948 seneleri arasında 23 sene ara verilmiş olsa bile, yarım asırdan fazla varlığını korumuş olmasıdır. Bizim ülkemiz için bunun ne anlama geldiğini basın tarihçileri kolaylıkla anlayacaklardır. Tabiatıyla bu mecmua/derginin devamlılığındaki başarı, ona gönül veren yöneticileri birlikte, yazarları, okuyucu kütlesi ve temsil ettiği fikirle doğrudan alakalıdır. Bu yönden yaklaşıldığında **Sırat-ı Müstakim**, İkinci Meşrûtiyet döneminin serbest ortamında yayın hayatına başlayan çok sayıdaki süreli yayın organı içerisinde İslâmcı akımın başta gelen temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Nitekim o kendisini; "*Din, Felsefe, Edebiyat, Hukuk ve Ulûmdan Bâhis Haftalık Gazetidir*" şeklinde tanımlar.

Sırat-ı Müstakim'in ilk sayısı 30 Şaban 1326/14 Ağustos 1324/27 Ağustos 1908 Perşembe günü çıkmıştır¹. Mecmuanın resmen başlangıcı (*tarih-i tesisi*) ise 11 Temmuz 1324/24 Temmuz 1908'dir. Hemen bütün gazete ve dergilerimizde olduğu gibi **Sırat-ı Müstakim** de, yayın ilke ve takip edeceği çizgiyi ilk sayısında yer alan önsöz mahiyetindeki kısa makalede ortaya koymuş bulunmaktadır. *Ed-Dinü'n-Nasîha* başlığını taşıyan bu makaleden yapılacak kısa alıntı, dergi konusunda yeterli fikir sahibi olmamıza imkân vermektedir. Buna göre **Sırat-ı Müstakim**'in çıkış amacı; "*Fâtiha-i a'mâl* (amel'in çoğulu) ve *mukaddeme-i âmâlimiz* (emel'in çoğulu), *din-i mübîne* hizmet ve *ihvân-ı mü'minîne* nâsihatle müstelzim-i saâdet olan menhec-i kavîm-i istikâmet ve *Sırat-ı Müstakim-i hidâyete* davetten ibaret... Şems-i tâbân-ı İslâmiyet gözlerini kamaştırdığı *huffâş-ı bînânın setr-i envâr-ı hakikat maksad-ı garaz-kârisiyle her bâr diyânet-i muazzama-i Muhammediye aleyhine neşriyât-ı fâside ve isnâdât-ı kâzibeden hâli kalmadığından neşriyât ve müftereyât-ı vâkıayı delâil-i akliye ve berâhîn-i nakliye ile red ve tezkib eylemek...*"tir. Ebu'l-Ullâ Zeynelâbidin ve Eşref Edib'in yönetiminde çıkarılan **Sırat-ı Müstakim** bu ilk döneminde 16 Şubat 1327/29 Şubat 1912'ye kadar 182 sayı çıkarılmıştır.

Sırat-ı Müstakim 19 Revvel 1330/24 Şubat 1327/8 Mart 1912 Cuma'dan itibaren **Sebilür-Reşâd** adıyla yayınına devam etmiştir. İlk sayısının üzerinde aded 1-183 ibaresi, hem yeni durumu ve hem de eskisiyle olan alakasını ifade etmektedir. Aynı şekilde cilt olarak da 1 ve 8 rakamları birlikte kullanılmış bulunmaktadır. **Sebilür-Reşâd** bu dönemde 5 Mart

¹ Buradaki tarihlemeye bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Nitekim 14 Ağustos 1324 Rumi tarihinin karşılığı 27 Ağustos 1908'dir ve bugün derginin üzerinde belirtildiği üzere Perşembe'dir. Halbuki buna karşılık verilen 30 Şaban 1326 tarihi Şaban ayının 29 gün olması dolayısıyla imkânsızdır. Derginin iki, üç, dört, beş ve altıncı sayılarının sırasıyla 7, 14, 21, 28 Şaban ve 28 Ramazan'da çıktığı bu sayıların üzerinde bildirildiğine göre bu tarihin 30 Receb veya 1 Şaban şeklinde yazılmak istenirken, bir matbaa hatası sonucu 30 Şaban olarak gösterildiği tahmin edilebilir. Bununla birlikte bu tarihlerin de yani 30 Receb ve 1 Şaban 1326'nın karşılıkları da 28 Ağustos Cuma ve 29 Ağustos 1908 Cumartesi'dir. Hicri tarih konusundaki hata ilk beş sayıda da tekrarlanmakta ancak altıncı sayıda 5 Ramazan 1326/18 Eylül 1324/30 Eylül 1908 Perşembe olarak düzeltilmektedir. Bu bakımdan **Sırat-ı Müstakim** in ilk sayısı hicri tarihle 28 Receb 1326'da çıkmış olmalıdır.

1925'e kadar 641 sayı yayınlanmıştır. Bu defa sahip ve müdür olarak yalnızca Eşref Edib'in bulunduğu derginin yazı kadrosu ise şöyle belirtilmiştir: Ayandan Manastırlı İsmail Hakkı Efendi, Müdde-i Umûmî Bereket-zâde İsmail Hakkı Bey, Hariciye Tercüme Şubesi Mümeyyizi Ferid Bey, Abdürreşid İbrahim Efendi, Baban-zâde Ahmed Naîm Bey, Dâru'l-Fünûn-ı Osmani Muallimlerinden Mehmed Akif Bey, Alay Müftüsü Mehmed Fahreddin Efendi, Bursalı Mehmed Tahir Bey, Kozanlı Halim Sabit Efendi, Midilli İdadisi Müdürü M. Şemseddin Bey, Ali Şeyhül-Arab Efendi, Ispartalı Hakkı Bey, Tahirü'l-Mevlevî Bey, Edhem Nejad Bey, Selim Efendi-zâde Mustafa Tâkî Efendi, Aksekili Ahmet Hamdi Efendi, Hoca-zâde Ahmed Bey, A.N. Bey, Âlim Cânü'l-İdrîsî Bey, Halil Halid Bey, Ahmed Bey Akif, Ali Rıza Seyfi Bey, Debistân-ı İrânîyân Müdürü Tevfik Bey, H. Eşref Edib.

Bu defa başlığında kendini; "*Dinî, Edebî, Siyasî Haftalık Mecmua-i İslâmiyedir*" şeklinde tavsif eden dergi, bir bakıma kendini yenileyerek yayınına devam etmiştir. Tevbe süresi yirminci ayetini serlevha yaptığı ve yeni dönemdeki hedef ve yöntemlerini açıkladığı mükaddimesinde şu ifadeler dikkatimizi çekmektedir: "*Bir taraftan maârif-i İslâmiyenin terakkisine, uhuvvet-i İslâmiyenin teyidine hâdim bir heyet, bir cemiyet teşkili için lâzım gelen program hazırlanıp ber-mücib-i kanun Dahiliye Nezareti'ne der-dest-i takdim olduğu gibi, diğer taraftan da risâlemizin hem heyet-i tahriyresinin, hem münderecâtının tanzimine teşebbüs olundu... Fî-sebîtilillah Müslümanlığa hizmet uğrunda garazsız ivazsız çalışan fedakâr muharrirlerimizden başka ulûm-ı şer'iyye ve âlem-i İslâm hakkında vukûf-ı küllîleri olan diğer bazı büyük İslâm muharrirlerine de müracaat olundu. Müslümanlığın intibah ve teâfisi uğrunda hiç bir muâvenetten geri kalmayacaklarına dair kendilerinden vaad alındı... (Mecmuanızın Sırât-ı Müstakim adıyla üçbuçuk seneden beri) Sadâ-yı ikâzı bütün Rusya, Çin, Hindistan, hatta Japonyalara kadar inikâs etti... Şu hakikati bütün Müslümanların bilmesi lâzımdır ki, risâlemiz hiç bir fırkanın hiç bir cemiyetin eskânına hizmetkâr değildir... Üçyüz bu kadar milyon Müslümanı birbirinden haberdâr etmeye, hepsine birden meâlf-i mübeccele-i dini dilinin döndüğü kadar anlatmaya (çalışacaktır)... Cihân-ı Tevhîd'in her tarafında muhabirler peydâ etmek, suân-ı İslâmî günü gününe takip eylemek..." prensibidir.*

Sebilü'r-Reşâd dergisi bu sırada, bir bakıma **Sırât-ı Müstakim**'in geliştirilmiş olarak iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci kısımda: Tefsir, Hadis, Felsefe, İctimâiyât, Fıkıh ve Fetvâlar, Edebiyat, Tarih, Terbiye ve Talim, Hutbe ve Mevâiz ile Makaleler yer alacaktır. İkinci kısımda ise: Siyasî ve dünyadaki bütün Müslümanların durumlarıyla ilgili makalelere, mektuplara yer verilecektir.

Sebilü'r-Reşâd Arap harfleriyle Osmanlıca olarak 5 mart 1925'te yayınına ara verdikten 23 sene sonra Mayıs 1948'de tekrar aynı adla ve tabiatıyla yeni Türk harfleriyle yeniden yayınına başlamış, Mart 1965'te son sayısının çıkışına kadar 359 sayı ve 15 cilt olarak yayınlanmıştır. Bu son döneminde de İslâmî konulara ağırlıklı olarak yer vermiştir.

Sırât-ı Müstakim ve **Sebilü'r-Reşâd** adıyla yayını uzun dönem halinde sürdüren derginin muhtevâ tahlili, bu tanıtma yazısının sınırlarını aşacağından böyle bir şeye girişmek durumunda değiliz. Bununla birlikte derginin özellikle Osmanlıca olarak Mart 1925'e kadar çıkan sayılarına baktığımızda, yayın hayatı devresi için son derece de önemli bir belge durumunda olduğunu vurgulamamız yerinde olacaktır. Bu devredeki siyasî gelişmelerin akislerini, bir devletin yıkılıp yeni bir devletin kurulması aşamalarını Sebilü'r-Reşâd'dan dikkatle gözlemek mümkündür. Sebilü'r-Reşâd bir başka yönde de önemli bir kaynak niteliğindedir ki, bu da o sıradaki İslâm âleminin çeşitli yönleriyle, bilhassa da Müslüman Türk topluluklarıyla ilgili haber ve makaleleridir. Bu konudaki bolluk, derginin **Fihristi** üzerine kısa bir incelemede bulunacakları şaşırtacak niteliktedir.

Her ne kadar bu derginin ilk sayısının çıkışı ile aramızda seksen senelik bir zaman farkı varsa da, çeşitli makaleler itibarıyla Sebilü'r Reşâd halâ önem taşımaya devam etmektedir. Çünkü bugünün cemiyetindeki problemlerin önemli bir bölümünün o sırada da tartışıldığını ve çözümler üretilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Bu konularda fikirler üretmek durumunda olanların, geçmiş çalışmalardan haberdâr olmaları, hiç değilse kaynak israfının önlenmesi açısından, önem taşımaktadır. Bu vesileyle bir kanaatimizi de ilave etmek yerinde olacaktır. Ab-

dullah Ceyhan'ın uzunca bir mesâi sarfederek fihristini çıkardığı Sırât-ı Müstakîm ve Sebilü'r-Reşâd'ın tamamı değilse bile; bir tarama yapılmak suretiyle yeniden yayınlanması son derece yararlı bir hizmet olacaktır. Bununla birlikte böyle bir çalışmanın ancak değişik disiplinlere hakim bir ekip tarafından gerçekleştirilebileceği de, münakaşa götürmez bir hakikattir.

Sırât-ı Müstakîm ve Sebilü'r-Reşâd mecmualarıyla ilgili gerçekten önemli bir başlangıç çalışması olarak nitelenebilecek olan Abdullah Ceyhan'ın **Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşâd Mecmuaları Fihristi**, derginin bir bakıma iki isimle üç devre halinde yayınlanmış olması dolayısıyla üç ayrı fihristten oluşmaktadır.

Birinci Bölüm 182 sayılık **Sırât-ı Müstakîm** dergisini içeriyor (s. 1-149). Bu bölüm de kendi içerisinde ikiye ayrılmış durumdadır. Önce makale başlıklarına göre alfabetik fihrist (s.1-93), bunu müteâkip de (s. 95-149) yazar adlarına göre alfabetik fihrist yer almaktadır. Böylece araştırmacılar, ya muhtemel makale başlığına veya müellif adına göre istedikleri makaleleri arayabilmektedirler.

İkinci Bölüm 1-183. sayıdan itibaren **Sebilü'r-Reşâd** ismiyle yayınlanan derginin fihristini (s. 151-440), bir önceki düzen içerisinde (s. 151-344 makale başlıklarına göre, s. 345-440 yazar adlarına göre alfabetik) içermektedir.

Üçüncü Bölüm; Yeni Sebilürreşâd ismi altında yeni Türk harfleriyle yayınlanmış olan **Sebilü'r-Reşâd** koleksiyonunun fihristine ayrılmıştır (s. 441-610). Bu bölüm de daha öncekilerin düzenine (s. 441-534 makale başlıklarına göre, s. 535-610 yazar adlarına göre alfabetik) sahiptir.

Bibliyografik çalışmaların araştırmacıları uzun ve yorucu mesâilerden kurtardığı, çalışmalarına hız kazandırdığı, yapılacak çalışmaların daha az eksikle gerçekleştirilmesine çok olumlu katkılar sağladığı düşünülürse, Abdullah Ceyhan'ın bu çalışmasını da bu yöndeki faaliyetler açısından takdir etmek durumunda olduğumuzu ifadeyle satırlarımızı tamamlamak isteriz.

